

כ"א טבת ה'תש"פ	כניסת שבת	יציאת שבת
ירושלים	16: 24	17: 39
ת"א	16: 38	17: 40
חיפה	16: 27	17: 38
באר שבע	16: 42	17: 42

איילת של צהרון

פרשת "שמות"

"וְאֵלֶּה, שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, הַבָּאִים, מִצְרָיִם: אֶת יַעֲקֹב, אִישׁ וּבֵיתוֹ בְּאֵוֹ." (שמות, א', א')

הבטחת קיומה של הדרך בה החל אברהם אבינו, היא המשימה החשובה ביותר שעמדה בפני יעקב בבואו למצרים:

יעקב ידע שמשמיה זו היא היעוד הלאומי שהחל בו אברהם אבינו. אולם יעוד זה אינו מתגשם מעצמו, והינו תלוי במפעל חינוכי שהחל בו אברהם כמו שנאמר: **"כִּי יִדְעִיתִי, לִמְעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת-בְּנָיִי וְאֶת-בֵּיתוֹ אַחֲרָיו, וְשָׁמְרוּ דְרָךְ ה', לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט" (בראשית יח יט)**, וכפי שמתאר זאת הרמב"ם בהרחבה (הל' ע"ז פ"א): **"והתחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם אלוה אחד לכל העולם ולו ראוי לעבוד... וחבר בו ספרים והודיעו ליצחק בנו, ויצחק הודיע ליעקב, ויעקב אבינו לימד בניו כולם... והיה הדבר הולך ומתגבר בבני יעקב ובנלווים עליהם, ונעשית בעולם אומה שהיא יודעת את ה'".**

לכן, כשעמד יעקב לרדת למצרים החל להתיירא מפני העתיד הצפוי לו, שמא בגלות ירד כל מפעל חייו לטמיון. ועל כן גם אחרי שקב"ה אומר ליעקב: **"אל תירא מרדה מצרימה",** אין יעקב יושב בחיבוק ידיים וסומך על ההבטחה בלבד, אלא עושה מצדו כמה פעולות כדי להבטיח את המשך קיומו של העם היהודי.

הפעולה הראשונה של יעקב היתה: **"וְאֶת-יְהוּדָה שָׁלַח לְפָנָיו, אֶל-יוֹסֵף, לְהוֹרֹת לְפָנָיו",** ומפרש המדרש (בי"ר צה): **"מהו להורות? להתקין לו בית תלמוד שיהא מורה שם תורה, שיהיו השבטים קורין בו את התורה (מלמד שהיו בידם מגילות), ללמדך שבכל מקום שהיה הולך היה עוסק בתורה, כשם שאבותיו היו עושיין".**

הפעולה השנייה של יעקב להבטחת קיומו של העם היהודי היתה ביסוס שלמות המשפחה היהודית, בידועו כי המשפחה היהודית היא הערובה הבטוחה להמשך קיומו של עם ישראל. על דברי הכתוב: **"אִישׁ וּבֵיתוֹ בְּאֵוֹ,"** אמרו (במדרש הגדול): **"לפי שידע יעקב אבינו שהמצרים שטופים בזימה, לכן עמד והשיא את בניו ובני נשים, קודם שיבואו למצרים" (ישאפילו חצרן וחמול שהיו קטנים שידך להם נשים כדי שלא יתחנתו במצרים)".** נוסף לכך דאג יעקב לשמירת המסגרת המשפחתית על ידי חינוך לצניעות ולנאמנות בחיי המשפחה, שאותם הפנימו בני ישראל בביתם פנימה, כמו שדרשו (מדרש תנחומא): **"בשעה שירדו למצרים היו צנועים כל אחד ואחד בתוך אוהלו, שנאמר: 'איש וביתו באו' - לא ראובן היה מביט באשתו של שמעון, ולא שמעון באשתו של ראובן, אלא כל אחד באוהלו צנוע".** וכאשר עמרם עמד וגירש את אשתו יוכבד, ראתה מרים בפירוק המשפחה היהודית סכנה לבאות והטילה את כל כובד משקלה להשיב את השלום בבית הוריה, ומהם לקחו דוגמא כל עם ישראל, והשיבו גם הם את נשותיהם.

ללמדך שלימוד התורה ושלמות המשפחה הם הערובה הבטוחה לקיומו של העם היהודי. (תקציר ממאמרו של הרב יעקב הלוי פילבר)

אם כן, ספר שמות הוא הספר בו הולכת ונוצרת האומה הישראלית. יציאת מצרים, ואחריה מעמד הר סיני, הם שניים מהמעמדות המכוננים של עם ישראל, והפרקים הראשונים של ספר שמות מהווים מעין הקדמה ורקע לתהליך גדול זה, שהוא עיקרו של החומש השני.

פרשת שמות עוסקת רובה ככולה בעול השעבוד של בני ישראל במצרים, המתעצם והולך.

"וַיִּקַּם מֶלֶךְ-חָדָשׁ, עַל-מִצְרַיִם, אֲשֶׁר לֹא-יָדַע, אֶת-יוֹסֵף." (א', ח')

ומפרש רש"י: **"אשר לא ידע את יוסף" – עשה עצמו כאילו לא ידע ואינו מכירו.** ומסביר ספר 'משנת רבי אליעזר' (פרק ז'): **מכאן למדו חז"ל, אין לך קשה לפני הקב"ה יותר מכפיות טובה! לא נטרד אדם הראשון מגן עדן אלא על כפיות טובה.** אף אבותינו במדבר, לא כעס עליהם הקב"ה אלא על כפיות טובה. וכשהיו אבותינו בארץ לא היו חטאותיהן אלא על כפיות טובה. ומפני מה ענש הכתוב ביותר לכפויי טובה? כי האדם הזה הכופה טובתו של חברו - למחר הוא כופה טובתו של קונו. וכן הוא אומר בפרעה **"אשר לא ידע את יוסף",** ולכאורה איך יכול שלא לזכור את עצותיו וחסדיו של יוסף כלפי עמו? אלא שהיה יודע ולא השגיח עליו וכפר בטובתו - היה כפוי טובה, ולבסוף כפר בטובתו של הקב"ה שאמר **"לא ידעתי את ה'".** הא למדת שכפיות טובה הוקשה לכפירה בעיקר!

במקרים רבים אנו מתרגלים לטובה שמושפעת עלינו, ושוכחים להכיר טובה. **זו גם כפיות טובה שיש להיזהר ממנה עד מאד,** וכדי להמחיש עד כמה אנו מתרגלים לכל דבר, ולא חושבים שיש להודות גם על מה שנראה לנו כדבר הכי טבעי, אביא את המקרה הבא שכתב הרב בנימין גולד: בשכונת 'רוממה' בירושלים, גר אברך תלמיד חכם קשה פרנסה, שגביר אחד בחו"ל היה שולח לו דבר חודש בחודשו מלגה של חמש מאות דולר לכלכלת ביתו. בהתקרב תקופת החגים חשב הגביר שכיוון שהוצאות החג מרובות, הוא ישלח לכבוד החג תוספת של חמש מאות דולר לאותו אברך, וכך היה. באותו חג הגיע גביר זה לביקור בארץ, ובאחד מימי החג הוא פגש באברך זה, והוא אומר לעצמו: **'הנה, עכשיו הוא יודה לי על האלף דולר ששלחתי לו לחג'. וכך הם נפגשו בלבביות והאברך אומר לגביר – 'יישר כח גדול על חמש מאות הדולר ששלחתי לי!'. הגביר הרהר קצת וחשב לעצמו, אולי כדאי להסב את תשומת לבו של האברך לכך ששלחתי לו אלף דולר, כי אולי זה לא הגיע אליו וקרה משהו בדואר וכדו'. וכך הוא אומר לו בעדינות, שהוא שלח לו אלף דולר לחג ואולי זה לא הגיע: ענה לו האברך: **'הא וודאי! אני מדבר על החמש מאות ששלחתי לי לחג, על החמש מאות האחרים זה מגיע קבוע כל חודש, אין בעיות עם זה!...'****

פעמים רבות אנו כפויי טובה מהרגל של הטובה המושפעת עלינו, וגם את זה עלינו לשרש ולהודות על כל הטובות כל הזמן!

מֶרֶן הַגֵּרִי? **סורוצקין** זצ"ל דרש פעם בפני בעלי בתים, בבית הכנסת בלונדון, ואמר: **"אני אגיד לכם מה אתם חושבים כשאתם באים לבית הכנסת, ומה דוד המלך ע"ה חשב! כשאתם באים לבית הכנסת אתם חושבים שבעת אתם עושים את הטובה הכי גדולה לריבוננו של עולם! ואילו דוד המלך אומר: 'וַיֵּאָנֵי בְּרַב חֶסְדָּךְ אֲבֹא בֵּיתְךָ." מה שאני זוכה לבוא לבית ה' לבית הכנסת, זה ברוב חסד ה'!**

המשיך מארחו הרב **יחזקאל אברמסקי** זצ"ל ואמר: **"הנה אני בא עכשיו מבית החולים. מאות אנשים שוכבים שם בכל המחלקות, כל אחד במכתו וצרתו. כל אחד מהם היה נותן מיליון דולר שיוכל לקום מהמיטה, להשתחרר מהאזיקים שכובלים אותו ומהמוניטור שהוא מחובר אליו. לקום, להתלבש וללכת לבית הכנסת. אפילו כדי להתפלל רק תפילה אחת! כמה בן אדם היה מוכן לשלם עבור זה?!"**

"וַיֵּאָנֵי בְּרַב חֶסְדָּךְ," זה הרגש שצריך להיות לבן אדם, הכל מחסדיו של הקב"ה, כל רגע כל נשימה, וכמה יש להיזהר לא להיות כפוי טובה ותמיד להיות בהרגש של **"ואני ברוב חסדך".**

גודלו של עם ישראל וריבוי המהיר, נתפס ע"י שליט מצרים כפוי הטובה כאיום על העם המצרי.

"וַיֹּאמֶר, אֶל-עֲמֹן: הֲנֵה, עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל--רַב וְעֲצוּם, מִמֶּנּוּ. הֲבֵה נִתְחַכְמָה, לּוֹ: " (א', ט"ו)

וכך, ממשפחה שהייתה מקורבת לשלטון ואשר זכתה בשל כך בזכויות מיוחדות, הופכים צאצאי יעקב, תוך פרק זמן קצר למיעוט מדוכא ומשועבד שסכנת השמדה מרחפת על ראשו.

"וַיִּכְאֶשֶׁר יַעֲנֵנו אֲתוֹ כֵּן רַבָּה וְכֵן יִפְרָץ, וַיִּקְצֹוּ מִפָּנָיו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל." (שם, י"ב)

וכתב הרה"ק ה'שם משמואל' ז"ע (שמות תע"ב): **רש"י פירש: 'ויכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ' - בכל מה שהם נותנים לב לענות כן לב הקב"ה להרבות ולהפריץ', והיינו כי כאשר ז'ממו' לענות את בני ישראל, כבר נחשב להם הדבר כמעשה, כי אצל עכו"ם מצרף הקב"ה מחשבה למעשה (ירושלמי פאה א א), לכן מיד בתחילת זממם כבר שידד הקב"ה מערכות הטבע וברא לבני ישראל גוף חדש שיכולו לילד ששה בכרס אחד מה שלא היה מעולם כדבר הזה, ויכן ירבה וכן יפרוץ'.**

ומסיים ה'שם משמואל': **מכאן ילמד כל אדם קל וחומר לנפשו, ומה אם בעבור 'מחשבה רעה' של המצרים שינה הקב"ה את גוף היהודי, קל וחומר בן בנו של קל וחומר בשעה שאחד מישראל מקבל על עצמו קבלה טובה 'ובמחשבתו' רוצה הוא לישב על התורה ועל העבודה, וודאי שתיכף ייהפך להיות איש אחר ברוחניות ובגשמיות.**

"וַיְהִי בְיָמֵים הָהֵם, וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל-אֶחָיו, וַיְרֵא, בְּסִבְלָתָם; וַיֵּרֶא אִישׁ מִצְרִי, מִכָּה אִישׁ-עֶבְרִי מֵאֶחָיו." (ב', י"א)

אמר הרבי מליובאוויטש: משה גדל בבית המלך, ושם לא חסר לו דבר, והיה יכול לשבת בשקט ובשלווה. אך מיד כשגדל והיה מסוגל לעשות ולפעול, יצא אל אחיו וחירף את נפשו כדי לעזור לאחד מהם, ובעקבות זאת נאלץ לברוח ולצאת לגלות. ללמדנו, שאין אדם רשאי להסתגר בד' אמות של תורה ולומר "אני את נפשי הצלתי". עליו לצאת אל אחיו המשועבדים בגלות רוחנית ולעשות ככל שביכולתו כדי לעזור להם.

ואמר בעל ה"תולדות יצחק": משה לא היה יכול לסבול כל דבר עוול בין אדם לאדם. אם התנפל גוי על יהודי – "איש מצרי, מכה איש-עברי"; אם רבו יהודים בינם לבין עצמם – "אנשים עברים נצים"; ואם גוי נהג שלא כשורה כלפי גוי – "ויבאו הרעים, ויגרשוים". בכל המקרים האלה נחלץ משה לעזרה.

ואומרים חז"ל שבזכות ה"וירא, בְּסִבְלָתָם", זכה משה רבנו ל"וירא" בסנה: "וירא ה', כי סר לראות; ויקרא אליו אלקים מתוך הסנה, ויאמר משה משה...". כי כשבורא עולם רואה יהודי הנושא בעול עם חבריו, חי וחווה את העובר עליהם, וסר לראות בצרתם – מתגלה אליו האלוקים,

"וַיְהִי בְיָמֵים הָרַבִּים הָהֵם, וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם, וַיִּאָּנְחוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל מִן-הָעֲבָדָה, וַיִּזְעְקוּ; וַתַּעַל שׁוֹעֲתָם אֶל-הָאֱלֹהִים, מִן-הָעֲבָדָה." (ב', כ"ג)

שאל רבי יצחק מוולוז'ין ז"ע - מה קרה שרק עכשיו הם נזכרו לבכות, ולפני כן, קודם שמת המלך, לא היה להם על מה להיאנח? וכי קודם לכן שפר עליהם חלקם? אלא התירוץ הוא: כל עוד המלך חי, סברו, שרק פרעה זה מתאכזר ליהודים, אבל לכשימות ויקום תחתיו מלך חדש, ישתפר המצב. והנה, "וימת מלך מצרים", ודבר לא נשתנה לטובה - "ויאנחו בני ישראל ויזעקו", ראו שהיתה תקוותם תקות שוא, ואכן כל הפרעונים שווים, ורק בורא העולם יוכל להושיעם!

משמע, שאחר שראו שכלו כל הקיצין וקושי השעבוד עובר כל גבול, התחילו לבקש על גאולתם, ואז מיד התעוררו עליהם רחמים מן השמים, ולבסוף זכו מכח אותה תפילה לגאולתם הכללית.

כמו כן הוא בכל אדם פרטי: אם רואה שמצוקותיו הרוחניים והגשמיים נמשכים ולוחצים עליו למאוד, עליו להרים את עיניו להקב"ה, ולבקש מלפניו, ואז כשמפציר בתפילתו יזכה שהשי"ת יקבל את תפילותיו ויוצאו מאפילה לאור גדול. כי כשיהודי נושא עיניים לשמים וזועק: 'אבא, אין לי דרך אחרת ורק אתה יכול להציל אותי', כשיהודי נגש להתפלל מתוך הבנה שרק התפילה יכולה להציל את מצבו, כשיהודי פותח את הסידור מתוך הפנמה שהתפילה היא הכלי היחיד העומד לרשותו לפתרון מצוקתו - התפילה הזו עולה, מתקבלת, וגם נענית.

אולם, מרוב חשיבותה של התפילה, משקיע היצר הרע מאמצים מיוחדים להפריע בה. כי איך יתכן שאדם יעמוד מול בורא עולם בתפילה ותוך כדי זה ידבר עם חברו?!! ולא רק זה, אלא אדם מגיע לבית כנסת ופוגש את חברו, ומתחילים לדבר, ומדברים, אבל מיד כשמסתיימת התפילה, נגמר להם על מה לדבר... הכיצד?

ואמר בעל ה'תניא' רבי שניאור-זלמן מלאדי (יום ההילולא, יום ג', כ"ד בטבת): "כשמתבונן ומעמיק מאד בגדולת ה', איך הוא ממלא כל עלמין וסובב כל עלמין... נולדה ונתעוררה מדת יראת הרוממות במוחו ומחשבתו לירא ולהתבושש מגדולתו יתברך שאין לה סוף ותכלית, ופחד ה' בלבו. ושוב יתלהב לבו באהבה עזה כרשפי אש, בחשיקה וחפיצה ותשוקה ונפש שוקקה לגדולת אין סוף ברוך הוא"

משה בורח ממצרים, חי במדיין ורועה את צאן חותנו עד שמגיע רגע הגאולה:

"וַיֵּרֶא מֶלֶאךָ ה' אֱלֹהֵי, בְּלַבַּת-אֵשׁ--מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה; וַיֵּרֶא, וְהִנֵּה הַסֵּנֶה בַּעַר בָּאֵשׁ, וְהַסֵּנֶה, אֵינָנוּ אֶכָּל." (ג', ב')

הקב"ה חתר להתגלות למשה רבנו דווקא מתוך הסנה. לבטח היינו מצפים שהקב"ה יופיע אל נביאו, במיוחד בהתגלות הראשונה, בצורה מפוארת ומרשימה, באמצעות עץ תמיר יותר מאשר הסנה השפל. אך לא כך היתה דעת השכינה. במצב ציורני יותר מאשר הסנה השפל. אך לא הדברים מקבלים ביטוי במדרש חז"ל (שמות רבה ב'): "למה "מתוך הסנה"? ללמדך, שאין מקום פנוי בלי שכינה, אפילו סנה."

ומבאר המהר"ל מפראג זצ"ל, שכמו שאין לך מקום שאינו ראוי לגילוי שכינה, נדע, שאין לך אדם שאינו ראוי לגילוי שכינה. אפילו יהא שקוע במי"ט שערי טומאה, כעם ישראל באותה שעה. הדבר נכון לגבי כל יהודי בכל מצב שהוא, נמוך וירוד וקוצני ככול שיהיה! משפל מצבו יכול הוא לזכות להתעוררות עצומה, וממנה – לקבלת התורה.

"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה--אֶסְרֶה-נָא וְאֶרְאֶה, אֶת-הַמְּרֹאֶה הַגָּדֹל הַזֶּה: מְדוּעַ, לֹא-יָבֵרַע הַסֵּנֶה." (ג', ג'). אומר המדרש (שמות רבה, ב', ו'): "ויאמר משה אסורה נא ואראה, רבי יוחנן אמר: חמש פסיעות פסע משה באותה שעה שנאמר: "אסורה נא ואראה", רבי שמעון בן לקיש אמר: הברך פניו והביט שנאמר: "וירא ה' כי סר לראות"; ואז ארע הכל: הבורא יתברך הטיל על משה את השליחות, והחל תהליך הגאולה. ועולה השאלה: מה היה קורה אילו לא התקרב? ומבהיל לחשוב, כמה גאולות וטובות מפסיד האדם בגלל שאינו קשוב, אינו מתקרב, ואינו מתעניין בהתקרבות אל בוראו.

כשמשה רבנו תמה, כיצד שולחו הבורא יתברך לדבר לפני פרעה, ועודנו ערל שפתיים, ענהו הקב"ה:

"וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו, מִי שָׁם פֹּה לְאָדָם, אוּ מִי-יָשׁוּם אֵלָם, אוּ חֵרֶשׁ אוּ פֶקֶח אוּ עוֹר--הֲלֹא אֲנֹכִי, ה'." (ד', י"א)

מסופר כי רבי מאיר שפירא מלובלין ראש ישיבת חכמי לובלין נכנס פעם אחת אל בעל ה"אמרי אמת" מגור לשאול ולהתייעץ עמו על אדם מסוים מחסידי גור שהציעו לו לקחתו לתפקיד משיגה בישיבתו "חכמי לובלין". הוא ביקש לברר אם טוב הדבר לפני ה"אמרי אמת", וזה ענה לו מאוד בקיצור, ואמר לרבה של לובלין: "הוא הרי פיקח!" ויותר לא הוסיף. רבה של לובלין יצא בהרגשה טובה כשהבין מדברו של ה"אמרי אמת" שלכאורה הוא תומך באותו אדם לכהן כמשגיח רוחני בישיבתו.

ביציאתו הוא פגש את אחיו של הרבי הלא הוא רבי משה בצלאל אלתר, והחליט לשתפו בהתייעצותו ותשובתו של הרבי. אך מה מאוד התפעל הוא לשמוע את דברי האח באומרו כך: אחי הרבי מעולם לא יוציא מפיו דבר גנאי על יהודי באשר הוא, פה נקי מכל רבב יש לאחי ואי אפשר לשמוע מפיו דבר גנאי על שום אדם שבעולם, ומה יעשה כאשר שואלים אותו על מאן דהו, והוא חפץ להסתיר את מה שאוחז על אדם מסוים? לכן נותן ועונה תשובות קצרות מחוכמות, בכדי שיבינו לבד מה לעשות.

אם הוא היה רוצה ומסכים שאדם זה מתאים לתפקיד, הוא בוודאי היה מברך על המוגמר ברכת הצלחה וכדומה, אך הרבי רצה לרמוז שלא תיקח אותו, לכן מנה הרבי דבר הנראה על פניו כמעלה דהיינו שאותו אדם הוא פיקח, אבל תלמיד חכם כמו "הרב מלובלין" יבין שאין הדבר כך...

והרי בפרשת שמות (פרשתנו), מונה הקב"ה נותן התורה, את מידה זו בתוך שורה של הרבה חסרונות ולא בתוך שורה של מעלות: "מִי שָׁם פֹּה לְאָדָם, אוּ מִי-יָשׁוּם אֵלָם, אוּ חֵרֶשׁ אוּ פֶקֶח אוּ עוֹר--הֲלֹא אֲנֹכִי, ה'."

ולא בכדי מנה הקב"ה את הפיקח בין כל המומים, כי לפעמים פיקח יותר מדי, מוס הוא ולא מעלה! הרבי התכוון בעצם לומר לכבודו שלא תמנה אותו למשיג; ופק רבי משה בצלאל ז"ע.

רבה של לובלין יצא מהכלים מהתפעלות מהסתכלות זו, ולבסוף הוכיח סופו על אמיתות הדבר שעניי הרבי מגור ה"אמרי אמת" ראו למרחוק, וחיזוניותו של פלוני זה הסתירה את דעותיו הפסולות שנשא בקרב.

וכבר מפורסמת אמרתו של בעל ה"חידושי הרי"ם" על דברי רש"י (במדבר - קרח. ט"ז, ז') "וקרח שפקח היה מה ראה לשטות זה? עינו הטעתו." ופירש ה"חידושי הרי"ם": "וקרח שפקח היה מה ראה לשטות זה?" - מה ראה והיאך עלה בדעתו לעשות שטות כזאת - להיות פקח ולהתחכם בדרכי ה' והרי נאמר: "תָּמִים תְּהִיָּה, עִם ה' אֱלֹהֶיךָ."

"וַעֲתָה, לָךְ; וְאֲנֹכִי אֶהְיֶה עִם-פִּיךָ, וְהוֹרִיתִיךָ אֶשֶׁר תִּדְבֹר." (ד', י"ב)

ומפרש רבנו ה"אור החיים" הקדוש זצ"ל - איני עושה מופת ונס אלא למתחילים במצווה, אז זוכים הם לעזר שמיים ורואים פלאות. וכתוב (דברים ב', ז'): "כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּרַךְךָ, כָּל מַעֲשֵׂה יָדָיךָ" (דברים ב', ז') ודרשו במדרש: יכול אפילו יושב בטל? תלמוד לומר: "כָּל מַעֲשֵׂה יָדָיךָ." אם עשה, הרי הוא מתברך. ואם לא, אינו מתברך.

כך הוא ברוחניות - פיתחו לי פתח כפתחו של מחט ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם" וכך הוא גם בגשמיות - האיכר חורש וזורע. וכי מה עשה? הניח את הגרעין באדמה. הבורא יתברך ישיב רוח ויוריד גשם, יביא שמש מאירה, והארץ תיתן את יבולה. מה היחס בין פעולת האדם, זריעת הגרעין, לבין פעולת הבורא יתברך? ובכל זאת, ללא המעשה הקטן, הראשוני, לא היה הצמח צומח! מכאן, שחייב האדם לפעול את פעולתו - אך בד בבד, לדעת את מקומו בבריאה, ולהכיר טובה לבוראו.